

Hoogovens: een tweede leven is mogelijk

Wallonië telt honderden hectaren verlaten staal-sites, waarop zich belangrijke getuigen uit het industriële verleden bevinden: de hoogovens. De herbestemming van deze terreinen en de recyclage van de monumentale installaties is nauw verbonden met de kwestie van erfgoedbescherming. De opdracht is complex en de nodige financiële middelen zijn aanzienlijk, maar andere naburige staalbekkens hebben de uitdaging aangenomen en zijn glansrijk geslaagd.

Noémie Drouguet &
Philippe Bodeux

Amper een halve eeuw geleden waren Charleroi, Luik, Athus, La Louvière en Tubeke nog belangrijke staalproductiecentra: dag en nacht transformeerden arbeiders erts tot staal in dan-teske fabrieken, ternauwernood gecamoufleerd door de rookpluimen en gedomineerd door het silhouet van hun hoogovens. Omdat de staalproductie tegenwoordig in grote mate buiten Europa gebeurt, hebben deze ondernemingen de voorbije decennia hun activiteiten stopgezet. Vandaag blijven er nog twee nagenoeg complete staalproducenten over: Carsid in Marcinelle en ArcelorMittal in Ougrée.

De hoogovens, die vroeger een parel aan de kroon van de Waalse industrie waren, zijn volledig verlaten, en lijken meer de crisis te symboliseren dan fierheid in te boezemen. De arbeiders en eigenaars willen niets liever dan het nutteloze productieapparaat te vervangen door een nieuw bedrijf. De sites zijn ook de omwonenden een doorn in het oog. Er zijn weinig mensen die deze staalwouden zien als erfgoed dat moet worden beschermd, als een materiële getuigenis van de technische en sociale geschiedenis, of als een zich in het landschap verheffend symbool van het collectieve arbeidersgeheugen. Hoewel velen deze bedrijfsinstallaties uit de tweede helft van de twintigste eeuw te jong vinden voor conservatie, zijn ze de enige overblijfselen van hun soort. Het ontbreken van een bijgewerkte inventaris van het industriële patrimonium helpt ook niet om ze bekend te maken bij een breed publiek.

De verlaten staalbedrijven behoren tot de *tubulaire fabrieken*, om de terminologie van Simon Edelblutte¹ te gebruiken. De hoogoven – een immense ketel waarin de arbeiders via de ovenmond bovenaan erts en coke storten en waaruit vloeibaar ruwijzer via een geboord tapgat onderaan naar buiten stroomt – is maar één onderdeel van een uitgestrekte en complexe infrastructuur van reusachtige installaties (cokesfabriek, sinterfabriek, windverhitters, blaasmachines enzovoort). Ze zijn met elkaar verbonden via buizen die de vrijgekomen gas-sen recupereren, via transportbanden voor

het vervoer van grondstoffen, via spoorwegen en colonnes *thermoswagons*, via platformen en loopbruggen enzovoort. We kunnen niet echt spreken van gebouwen, met uitzondering van de hallen waar zich de machinewerkplaatsen, staalfabrieken en walsstraten bevinden. De herbestemmingsmogelijkheden zijn dan ook beperkt: de kuip van een hoogoven leent zich moeilijk voor een andere bestemming.

Maar dat is geen onoverkomelijk obstakel: zulke elementen kunnen worden geïntegreerd in een architecturaal of stedelijk project, al dan niet opgenomen in het patrimonium. Andere beperkingen wegen op deze infrastructures, die trouwens op het gewestplan nog steeds als industriegebied aangeduid staan. Hun eigenaars willen deze verlaten industrieterreinen zo snel mogelijk exploiteren en maken zich niet druk over het patrimonium.

Van fabriek tot park

In Charleroi pleit een burgerbeweging al verschillende jaren voor het behoud van een deel van de site: 3 à 4 hectare, met bijzonder industrieel erfgoed, van de 104 die toebehoren aan Duferco. De stad lijkt klaar om zich bij die beweging aan te sluiten. De hoogoven en zijn bijgebouwen zouden kunnen worden beschermd, hoewel daarvoor geen echt project werd ingediend. Het budget voor de inrichting, beveiliging en het onderhoud van een *monument* dat zou worden opengesteld voor het publiek, met inbegrip van het hoogste punt van de hoogoven (80 m), schrikt de betrokken partijen af.

Een andere moeilijkheid, en niet de minste, is de voorafgaande sanering van de grond. De terreinen van de staalbedrijven werden in de loop van de bijna twee eeuwen lange uitbating zwaar vervuild. De herbestemming tot ontspannings- of woonzone zou de saneringsvoorwaarden aanzienlijk verstrengen. De vraag rijst ook wie deze kosten moet dragen.

Ondanks de beperkingen die eigen zijn aan dit patrimoniumtype hebben de naburige bekens alle een of meerdere hoogovens bewaard en een andere bestemming gegeven. De regio's Saarland, het Ruhrgebied, Lotharingen en Luxemburg hebben allemaal ambitieuze projecten verwezenlijkt.

Het meest uitgestrekte en diverse is het *Land-schaftspark* van Duisburg, een klein onderdeel van een groep industriële sites die in het Ruhr-bekken een nieuwe bestemming kregen. Het *Land* gelooft in de relevantie van een investering in de industriële cultuur als identificatiemiddel, als economische hefboom en als attractie voor

¹ Simon Edelblutte, « Paysages et territoires du patrimoine industriel au Royaume-Uni », in *Revue géographique de l'Est*, vol. 48/1-2, 2008 (online, geconsulteerd op 30 september 2016).

een bevolking die zwaar getroffen is door het wegtrekken van de industrie uit het gebied, en lanceerde daarom een internationale architectuurwedstrijd (IBA Emscher). De voormalige fabriek Thyssen-Krupp werd omgevormd tot een park, dat elke dag heel wat wandelaars, sporters, gezinnen en toeristen trekt. De site biedt klimmuren in de voormalige opslagplaatsen voor grondstoffen, een duikcentrum in de gashouder, een bioscoopzaal aan de voet van de hoogovens, een jeugdherberg in de voormalige kantoren, een lichtshow enzovoort.

In Esch-sur-Alzette (Luxemburg) werd zelfs een nieuwe stad (Belval) gebouwd rond twee hoogovens en hun randinstallaties. De silhouetten van de onder een vernislaag fonkelende staalreuzen, die werden omgevormd tot te bezoeken openbare beeldhouwwerken, roepen het industriële verleden op.

Andere projecten gaven de voorkeur aan de bescherming van het patrimonium, met een educatieve insteek. Voorbeelden zijn Hattingen in het Ruhrgebied, Völklingen in Saarland (Unesco-werelderfgoed) en Uckange in Lotharingen. Deze aanpak heeft een dubbel doel: de site het statuut van historisch monument verlenen en een voorlichtingsfunctie geven, en ten tweede de locatie voorzien van verschillen-

de educatieve media om de geschiedenis van de plaats te vertellen, het productieproces van de gieterijen uit te leggen en de arbeiders- en sociale geschiedenis te overleveren.

Gemiste kans

Hoewel de klassering als patrimonium in principe het voortbestaan van de installaties waarborgt, houdt het ook een beperking in: de authenticiteits- en integriteitscriteria moeten bij elke interventie gerespecteerd worden. Wat haalbaar is voor de musealisatie van een site lijkt moeilijker voor een vrijere herbestemming in het kader van een stadsrenovatie.

Op dit ogenblik buigen Seraing en Charleroi zich over de uitvoering van een masterplan dat de industriële en economische heropleving van bepaalde zones moet bewerkstelligen. Ze laten echter de kans schieten om de overgebleven gebouwen van de staalindustrie een nieuwe bestemming te geven. Nochtans zijn er voldoende voorbeelden van gerenoveerde fabriekssites. Ze tonen aan dat verlaten industrieterreinen kunnen transformeren in centra die de stad nieuw leven inblazen². De opwaardering van een patrimonium dat geen erkenning krijgt en ernstig bedreigd is³, vereist een debat met alle belanghebbenden. ▲■●

2

Jeremy Cenci, *La résilience des territoires industriels en mutation: le rôle de la valorisation du patrimoine. Étude de cas du bassin transfrontalier sambrien (franco-belge)*, doctoraatsverhandeling, U Mons, 2015.

3

zNoémie Drouguet en Philippe Bodeux, *Vive les hauts-fourneaux! Vers une reconnaissance du patrimoine sidérurgique de Wallonie*, Luik, Dérivations, 2017.

